

A BOLOGNAI ÜNNEPÉLY.

(Felolvasás.)

Mélyen tisztelt hallgatóság! Hölgyeim! Uraim!

Mindenek előtt arra kérem, hogy azt, a mit most el fogok mondani, ne méltóztassanak tudományos felolvasásnak tekinteni. Legalább nem oly értelemben, a milyenben rendesen veszik. Igaz ugyan, hogy minden ujság, a melyet hallunk, gazdagítja tudásunkat s válhatik tudományyá is, ha el nem felejtjük. De éppen az a kérdés, hogy tudok-é ujságot mondani, már tudniillik olyat, a mit Önök még nem tudnak; olyat, a mi érdemes lesz, hogy el ne felejtsék.

A mikor az útazás még lassu volt, sok fáradságba és még több pénzbe került, ritka ember tehetett nagy utat, az útleírások kétségen kívül érdekes olvasmányok voltak; a legegyszerűbb elbeszélése annak, a mit valaki egy nagy útazásában látott, hallott, tapasztalt, lekötötte hallgatói figyelmét. Am, ha volt az elbeszélőnek arra való tehetsége, szabadságot vehetett magának arra is, hogy képeit kénye kedve szerint kiszínezza, arányaik mértékét tetszése szerint válassza, s így fokozza azt az érdeklődést, a melyet hallgatói tudvágya már eleve teremtetett volt a számára. Ma egészen megváltozott a viszony. Tett az ember egy nagy útazást, ma ismerősei már nem azt kérdik tőle: hogy mit látott, hanem azon kezdik: Láttá-é ezt meg azt meg amazt; mert nagyobb része már ott járt elébb, s látta ott a hely színén a látni valókat. Ma már nem azért kérdezik ki a nagy útról haza tértet, hogy tudjanak meg tőle valamit, hanem azért, hogy adják értésére a kérdezősködők, hogy ők mind azt már elébb is tudták, jobban is tudják.

Mégis bátorkodom ma Önöknek úti élményekről beszélni. Tisztában vagyok magammal, hogy Önök tőlem nem azt várják, hogy a Bädekert hosszú lére felhívítva tálaljam fel, hanem mondjak valamit,

a mit ott nem lehet olvasni; éppen azért szükségképpen egyéni fel-fogás színezete fog uralkodni előadásomon, és ezt, kérem, bírálják kíméletesen.

Cicero, köztudomás szerint, hivatalos működését a közpályán azon kezdte, hogy quaestor volt Siciliában. E hivatalában annyi jó szolgálatot tett a közügynek, hogy szentül meg volt győződve, nem beszélnek Rómában egyebet, mint az ő érdemeit. „Elképzelhetik“, „így beszéli ő maga kedélyesen az esetet, „hogy azt hittem, a föld „alá süllyedek, a mikor Puteoliban, a hová haza menet betértem, mi- „vel az előkelő társadalom nagy része oda szokott gyülekezni, egy „ismerősöm azzal a kérdéssel fogad: mikor jöttél el Rómából, és „mi ott az ujság?“ (pro Planc. 64.) Ne hogy magam is úgy járjak, el-mondom inkább magam, hogy biz én tudomány-egyetemünk megbizásából, mint egyik szerény képviselője ott voltam Bolognában az ottani egyetem nyolczszáz évi örömmünnepe, hogy aztán a kedvező alkalmat felhasználva, jó társaimmal együtt tovább is mentünk Fló-renczbe, Nápolyba és Rómába, és hogy erről az utazásomról kívánok egyet mást elbeszélni. Igyekezni fogok, hogy szíves türelmökkel vissza ne éljek.

Nó s hát útaztam, természetesen vasúton, és minthogy mu-laszthatatlan más dolgaim miatt kissé a körmömre égett volt a gyer-tya, gyorsvonaton, éjjel nappal egy huzamban Budapestről Velenczéig, s innen egy éji pihenés után Bolognába, a hol képviselő társaimmal találkoztam.

Az Adria hajdan oly hatalmas úrnője, a „bella Venezia“ még most is ott tükrözi magát a lagunájában, úgy mint évszázakkal ez-előtt; nem érzi vagy nem akarja érezni, hogy az a talaj, a melyen alapfalai nyugosznak, lassan, nagyon lassan, de folytonosan süllyed. De az egykori fény örökre elhalaványult; az egykori zaj még meg-maradt, és noha utczáit nem rázkodtatja szekérdübörgés, a tulságos csendre még se lehet panasz, legalább nem abban a részeiben, a me-lyeken a forgalom és közlekedés fő erei átvonulnak. Hogy a velen-czei nép még örül az életnek, és ha nem gazdag már, legalább még jó módu; hogy bizonyos hagyományos műiparágak még aránylag elég szépen virágznak és hogy még vannak egyes paloták, a melyek nem haltak ki végképpen, nem váltak még szállodákká, hanem ma is elő-kelekedő sőt főrangu úri családok lakhelyei, azt Velenceze csupán

fekvése eredetiségének és annak a varázsnak köszöni, a melylyel még most is vonzza az idegeneket, a kik évről-évre seregesen gyülekeznek ide bámulni egy nagy mult csodálatos emlékeit, a melyek eléállításában az összpontosult világkereskedés óriási gazdagsága egyesítette a kelet fényűzését és pazarságát a nyugat méltóságával és nemes műzlesztésével; és a melyekbe a világ legnemesebb plutokrátiája évszázakon át kiváló szakértelemmel gyűjtötte össze a művészet kiváló remekeit. Tudós és művész talál itt bő anyagot tanulmányokra, az unatkozó szórakozhatnak, szerelmesek ábrándozhatnak, költők kaphatnak itt egyfelől a képzelgést izgató látványokat és a tengerre nyíló hajlékokat, a melyekben zavartalanul fűzhetik egybe szállongó elmeszüleményeiket és alkothatnak remekműveket, ha van hozzá valójok; szóval a csupa kíváncsiságból kóborló világtekerdő is meglesi itt látni vágyásának kielégítését. Tán nincs város széles e világon, a mely írásban és képben, prózában és versben annyiszor és oly remekül volna leírva és ismertetve mint Velence, és mégis: bármennyit olvasott róla az ember, látása mindig meglepő; bár hányszor tér oda vissza, nem bir rá unni, minden új látogatás ugyanazzal a hervadhatatlan búbájjal hat reá s bár mennyire emlegetik némelyek azt a rondaságot, a mely úgy látszik különös kiváltsága a tengeri városoknak, az összbenyomás mégis csak az, hogy Velence egy valósággá vált ezersegyéjszakai tündérrege.

Öt óra alatt röpi el az embert az olasz vasútak gyorsvonata Velenczéből Bolognába. Az út az Ets és Pó síkján halad át, érinti Páduát és Ferrarát. és változatos képét adja annak a magas fokú fejlettségnek, a melyre itt a földmivelés és a mezei gazdaság termékeny talajon és kiválóan kedvező égalji viszonyok közt emelkedett. Az egész vidék egy gondosan ápolt díszkert, a melyben a falvak és városok élénkítő díszítményekül vannak elhelyezve; mert az az ódon-szerűség, a mely a sűrű faültetvények közül kimagasló építményeknek idomain uralkodik, azok a nyílegyenesen felfelé törekvő haranglábak, a melyek oly merőben különböznek azoktól a templomtornyoktól, a melyekhez a mi szemünk szokott, azok a fasorok közé foglalt szabályos és kitünően gondozott utak és csatornák, szóval, minden, a mi a tovarobogó gyorsvonaton ülő útas szemei előtt villámsebesen elhalad, valóban elragadó és mindamellet, hogy nagy kiterjedésű sík

terepen van, mégis folytonosan változó és minden változatában érdekes képsorozatot nyújt.

Hogy Bologna, a rómaiak és a középkor Bononia-ja, mielőtt az oda betódult Bojokról ezt a nevet kapta, Felsina név alatt egyik legnevezetesebb városa volt az ősz Etruriának, tehát mint város régiebb Rómánál; hogy a középkorban egyike volt azoknak a hatalmas köztársaságoknak, a melyek Italia minden jelentékeny városa körül lettek; hogy a Ghibellinek és Guelfek harczában mindig és állandóan az utóbbiak pártján állott, és pártállásának negyvenezer harczossal birt súlyt és jelentőséget adni; hogy későbben a pápák fenhatósága alá jutván, nem csak a Romagna fővárosa, hanem az egyházi államnak Róma után legnagyobb és legjelentékenyebb városa volt; hogy III. Frigyes császár fiát, Enziot itt 22 évig fogva tartották, a míg ugyancsak itt meg is holt; hogy most is csaknem 150 ezer lakost számláló nagy város stb. miud oly dolgok, a melyek köztudomásúak. Éppen oly kevésbé újság az, hogy osztozik az ókori polgárisodás területén maig fennmaradt városok ama közös kiváltságában, hogy minden lépten-nyomon a klasszikus ókor maradványai, a középkor emlékei és az újkori haladás alkotásai érdeket és figyelmet lekötő csoportokban együtt tűnnek a látogató szemébe. Avagy lehet-e meghatóbb látványt képzelni, mint egy hosszú utczasort, a melyben ókori pogány templomból lett keresztény egyház, a tizenkettődik százban épült főúri palota, újkori bérház és közintézet folytonos sorban állanak, ha hozzá gondoljuk, hogy a házsor előtt végig vonuló oszlopcsarnokok alatt fényes boltkirakatok díszlenek és az utca közepén vasút halad végig, a melyen gőzmozdony eszközli a helyi közlekedést? Mind ezek ismert dolgok, nem bocsátkozom részletezésébe, meg van ez irva számtalanszor, és különösen most, a mikor utazásom célja nem is az volt, hogy ezeket észleljem, elbeszélésemben nagyon is alárendelt szerepök van.

Megérkeztünk a bolognai pályaudvarba délután 6 órakor. Tömeges útas szállott ki a vonat kocsijaiból, tömeges sokaság lepte el a pályaudvart és környezetét, és az az óriási embertömeg pár perc alatt annyira összebonyolódott és egymásba elegyedett, hogy alig lehetett mozogni. Mind a mellett, hogy Bologna éppen nincs híjával a közlekedés eszközeinek, még is pár pillanat múlva már nem volt lehetséges kocsit kapni, és jó darab ideig kellett várni, a míg a rendezőségnek sikerült egy fogatot keríteni számunkra.

Sokan panaszkodtak a rendezés hiányaira. Hogy nem volt kifogástalan, az bizonyos. Így például az érkező meghívott vendégek az érkezés pillanatáig nem tudtak semmit róla, hogy lesz-e számukra szállásról gondoskodva vagy se; pedig volt gondoskodva, még pedig fényesen. A legelőkelőbb házak vetélkedtek, hogy magoknak vendéget fogjanak, és, mondhatni, mindnyájan nem csak kényelmes, hanem fényes szállásokat kaptunk. (Így én egy hollandi tanárral conte cav. Massei, Abt tanártársam a budapesti rectorral conte Biscia, Klug collega conte Salinanál, Concha tanártársam Gattoni előkelő polgár házánál voltunk, és különösen ez utóbbi oly szeretetre méltó módon csatlakozott hozzánk, mint kalauz, hogy bizonyára méltán emlékeziünk mindnyájan a kedves Gattoni bácsira, a mint magunk közt elneveztük volt.) De nem is volt ám könnyű feladat a rendezés. Gondoljuk csak meg, hogy ugyanazokban a napokban Bolognában országos kiállítás, lóverseny, lövész-ünnepély és egyetemi emlékűnnep egyszerre esett, hogy nem csak egész Olaszország, hanem az egész világ egyetemei és tudományos intézetei képviselői gyülekeztek oda ünnepelni, látni, élvezni és tanulni.

Ha mi méltó önérzettel emlegetjük a magyar vendégszeretetet, mondhatom, Bolognában ez alkalommal az olasz vendégszeretet semmiben se állott hátrább, sőt egy tekintetben túl tett rajta, tudniillik abban a tökélyesen demokratikus modorban, a melyben nyilvánult. Hogy ezen mit értek, csak egy képpel kívánom felvilágosítani.

Bolognának van egy óriási kiterjedésű tere. Képzeljék Önök magoknak a kolozsvári főtért egészen szabadnak, az az ügy, hogy a piaczi templom a körülötte levő épületekkel ne legyen ott; képzeljék aztán úgy hosszában, mint széltiben kiterjedésének egy harmadával körülbelől megtoldva, s úgy szereznek némi fogalmat e tér kiterjedéséről. Van azonban e piacznak egy igen érdekes sajátsága; a nagy tér egyik oldalán ugyanis éppen úgy ágazik el tőle derék szög alatt egy második kisebb tér, éppen úgy, mint a hogy Velenczében a Szt. Márk nagy terétől elágazik a tengerre nyíló piazzetta. Élénken emlékeztet ez az elrendezése a tereknek az ó-romai forum és comitium fekvésére, és alig ha nem volt a középkorban ennek az elrendezésnek az a célja, hogy a nagy tér volt a valóságos piac (piazz maggiore), a melyeken a vásárokat és népgyűléseket tartották, holott a kisebb tér az „urak“ gyűlhelye volt (piazz dei signori). E nagy tér egyik oldalát elfoglalja a város háza (palazzo pubblico), a mely-

nek egy óriási csarnoka a piacra néz. A csarnok méreteiről az adhat némi fogalmat, hogy benne és fedél alatt vannak a tűzoltók mászó házai. Nevezetes arról, hogy e tanácsházban volt Enzio börtöne. Ma is tanácsházul szolgál. A városházzal átellenben, a nagy piac bal-felőli sarkán emelkedik a Szt. Petroniusról nevezett székesegyház, az ő bevezetlen homlokzatával. E templomban tette VII. Kelemen pápa a császári koronát V. Károly fejére (1530. febr. 22. és 24.) A tanácsház jobb sarkán, a kis piacon áll egy gyönyörű szökőkút, a melynek ércszobrait Giovanni da Bologna öntötte, a fő alak egy óriási Neptun, a melyet a nép egyszerűen óriásnak (il gigante) nevez, és a melyről az egész kis piacnak a neve piazza del gigante. Ezen túl emelkedik a kis piac egész hosszoldalát és a nagy piac egyik oldalát elfoglalva a palazzo comunale vagy a prefettura, egy arányaiban nagyszerű palota, a mely felibe egy hatalmas és teteje felé kiszökellő polczköveken nyugvó zárt folyosótól szélesedő bástya emelkedik a régi lovagvárak mentsvára modorában, és a melynek a nagy piacra nyíló főkapuja felett egy tágas loggiában VII. Kelemen pápa óriási ülő bronzszobra, teljes díszruhában, a hármaskoronával a fején és áldásra felemelt jobbal díszlik.

E helyrajzi kitérés után visszatérek elbeszélésemhez. Várták a királyi pár megérkezését. Gattoni ur közbenjárása nekünk kényelmes helyet szerzett a tanácsház erkélyén. A merre a szem látott, a piac zsumfolva volt néppel, és a kis piacon alig lehetett egy kis utcát szabadon tartani, a bevonuló király és a kísérete számára. Kezdődött a bevonulás, katonaság és városi testületek a magok zenekaraival élükön és lobogó zászlók alatt a királyinduló harsogó zenéje mellett vonultak el előttünk, és végre érkezett a kocsi, a mely a felséges vendégeket hozta, a kik a palazzó comunale-ban voltak leszállandók. Már annyi bizonyos, hogy a magyar éljenzés harsány riadója világhírű; de az olasz torkokhoz képest, a mieink csupa fuvolák! A királyi pár egy kocsiban ült, még pedig a király polgári ruhában balról, a királynő világos ruhában jobbról. A mint a kocsi a palota kapuja elibe ért, egyszerre megbomlott minden rend a roppant néptömegben; mintha a földből termettek volna, egyszerre kék, vörös és zöld sapkás diákok sokasága özönlötte körül a királyi fogatot, úgy, hogy kénytelen volt megállapodni, és ugyanakkor eget verő öröm- és üdvriadalom közt oda tódultak a diákok a királyi kocsi

ajtaihoz, és a király és a királyné mindketten, egyik balra a másik jobbra, kihajoltak a kocsiból és egyenként kezét szorították az oda tóduló diákokkal. Képzeljék ezt a látványt, és mérjék hozzá azt, amit az imént demokratikus színezetnek mondték.

Junius 11-én, hétfőn kezdődtek az ünnepélyek azzal, hogy az egyetemek, akadémiák és más tudományos testületek és intézetek képviselőit bemutatták a bolognai polgármesternek (il sindaco). A bemutatás az archigymnasiumnak abban a részében történt, a melyben a museo civico van felállítva, még pedig e muzeum könyvtárának egyik tágas termében. Rövid volt az egész. A rector rövid beszédet intézett a polgármesterhez, ez röviden üdvözölte a megjelenteket, s ezzel vége lett volna mindennek, ha nem szolgáltak volna fel egy rögtönzött buffeten mindennemű frissítőket és szíverősítőket, a melyek elfogyasztása annyira vette igénybe a tudós urakat, hogy bizony nem jutott idő az ismerkedésre, alig egy kis alkalom a régi ismerősökkel való kézszorításra. De végig haladva a muzeum termein, lehetett egy kis áttekintést nyerni a gyűjtemények gazdagságára és jóízű feállítására. Főgazdagságát őstörténelmi és főleg őskeresztény emlékek teszik.

A második ünnepély e napon, s bizonyos tekintetben a nap főünnepélye volt Victor Emánuel király lovas bronz szobra leleplezése. A szobrot az imént leirt nagy piac közepére tették, háttal a város háza felé. Maga az ünnepély voltaképpen nem állott egyébből, mint gyülekezésből, a lepel lehúzásából, és eloszlásból; mégis tovább tartott két óránál. Hogy ennek az ünnepélynek kiválóan politikai jelentősége volt, azt mondanom se kell. Az olasz egység létesítésében a pápai vagy egyházi állam volt a legnagyobb akadály. Az egész katolikus világ közérzúlete állott itt szemben az olasz nemzet törekvésével, és ha Olaszhon többi részeiben az egységesítés egyszermind idegenek uralma alól való felszabadítást is jelentett, az egyházi államban ez nem volt így. Hozzá járul még, hogy bármi ellenszenv fészkelhette is be magát egyesek érzületében azoknak a visszásságoknak a következtében, a melyektől a papok kormányzása és igazságszolgáltatása éppen oly kevésbé lehetett ment, mint akármely más kormányé, a jó katolikus nép vallásos érzüelmét még is bántotta az egyház fejének megfosztása világi uralmától, a főnemességnek se lehetett inyére a változás. Innen van, hogy éppen a volt egyházi állam területén érzi magát legkevésbé biztosnak és kényelmesnek az

olasz királyság, s hogy éppen itt nem csak az egyház és a pápai kormány magatartása, hanem egy erős köztársasági párt is aggaszt, a mely párt a jelen állapotot csak átmenetinek fogadja el. Victor Emánuel szobrának felállítása tehát egy ténye a folytatólagos foglalásnak és hódításnak. Mégis ez alkalommal a lappangó feszültségnek semmi nyoma se mutatkozott. Az óriási piac a maga egész kiterjedésében teli volt tömött sokasággal, katonaság, testületek, nép oly sűrű tömegben töltötték meg, hogy mozogni se lehetett. A mellett a piacot környező épületek minden nyílása, sőt még a szédítően magas fedelei is mind megteltek néppel, és a mikor két óra tájban megszólalt a praefectura bástyájában a nagy harang, és a királyi család megjelent a számára emelt páholyban, legalább tiz katonai zenekar egyszerre kezdte harsogtatni a királyi indulót és a roppant sokaság oly eget verő örömrivalgásban tört ki, hogy a nagyszerű látvány mellett a lelkesedés elragadott még azokra is, a kik mint érdeketlen nézők szemlélték a jelenetet.

Mi, a kik a vendégek számára felállított emelvényen foglaltuk volt el a királyi páholy mellett kijelölt helyünket, jó félóráig voltunk kénytelenek várni, a míg az oszló néptenger közt lehetségessé vált a távozás. Egy közbe jött esemény engem személyesen távol tartott attól a közgyűléstől, a melyben a másnapi sajátképpi egyetemi ünnepély rendjét beszéltek meg, és lehetetlenné tette nekem a nagyszerű fáklvás menet megszemlélését; alig maradt annyi időm, hogy átöltözködve megjelenhessek a királyi estélyen, a mely e nap ünnepélyeinek betetőzése volt.

A királyi család nem levén a maga otthonában, a berendezésről nincs mit szólni. Az elfogadó elég tágas terem, mind a mellett, hogy nagy ablakai mind nyitva állva, tág utat adtak a hűvös esti légnak, ugy megtelt a meghívottakkal, hogy alig maradt egy-egy kis kör a király és a királyné körül, és ez a tömörttség, valamint a pazar fényt árasztó gázlámpák valóságos tropikus hőséget okoztak. Mindjárt a belépő ajtó közelében ott állott a királyné crème színű selyem brilliantin és fejér csipkével gazdagon díszített uszályos ruhában, fején egy ragyogó diadémával, holott nyaka körül számos fűzérben csaknem övig érő válogatott drága gyöngysorok fűződtek. Ugyanily gyönggyel ékeskedtek fülbevalói is. Ugy látszik a keleti gyöngy beszélő kedvencz ékszere Margherita királynénak. Magas

karcsu alakja tiszteletet parancsoló fenséget ad neki, a melyet az arczában tükröződő nyájas kegy vonzó bájjal fűszerez, úgy, hogy az ember nem tudja, mi hat rá erőbben, a méltóságteljes királyhölgy-e, vagy a szép asszony, mert mindamellet, hogy apróra véve, vonásai nem felelhetnek meg éppen a szépség eszményképének, mindenki úgy érzi, hogy szép asszony áll előtte. Ehhez járúl ezüst csengésű hangja, a melyen egyenlő könnyűséggel és tiszta hanglejtéssel beszél az olasz, francia és német nyelvet. A mikor én közelébe juthattam, éppen Carducci-val beszéltem, az ünnepelt költővel, a következő napi ünnep választott dísz-szónokával, természetesen olaszul. A beszélgetés az örömnép jelentősége és a holnap tartandó szónoklat körül forgott, azzal a könnyed változatossággal, a mely az olasz társalgást jellemzi. A királyné nagyon nyájas volt, ismételten szorított kezet az előtte álló költővel, mintegy megköszönve minden egyes szellemdús feleletet, a melylyel a királyné szavaira válaszolt, és a végén csókra nyújtá neki kezét; következett Boissier a hirneves francia, a kívül francziául folytatá a beszélgetést és azután hosszú sora a többieknek, mert a felséges asszony bámúlatos kitartással állotta helyét csaknem három órán át, és kiapadhatatlan jó kedvvel tudott minden bemutatottnak valami kedveset mondani. A mikor én voltam szerencsés sorra kerülni, és Capellini rector nevemet kimondta, francziául azt a kérdést intézé hozzám, hogy olaszul vagy francziául beszélek-e szivesebben, és miután a francia megszólításra francziául feleltem, francziául folytatá beszédét és a mikor egyenes kérdésére felelve megemlítém, hogy kolozsvári egyetemünkről négy tanuló ifjut is hoztunk magunkkal, a kik nemzeti díszöltönyben jelentek meg az ünnepélyre, mosolyogva mondá: „láttam őket, feltűntek nekem és érdekelnek engem nagyon, be fogom magamnak mutattatni.“ Érdekes jelenet volt, a mikor megpillantván Klingert, a budapesti egyetem választott rectorát, a ki papi díszöltönyében jelent meg, azonnal rendelkezett, hogy mutassák be neki, és igen nyájasan beszélt vele németül.

A terem másik vége felé éppen úgy tartott fennállva cercelet a király. Ő felsége ez úttal katonai egyenruhában volt, és noha arcza mindig komoly kifejezéssel maradt, szívélyes szavai mindenkit meggyőztek, hogy örvend az örvendezőkkel és szívesen teljesíti a bemutatások elfogadása nehéz tisztét. Modoráról szolgáljon jellemző például az, hogy a mikor én voltam szerencsés elébe kerülni, a bemutatás után, még mielőtt szólt volna, kezet nyújtott.

Jelen volt a trónörökös is királyi apja közelében. Szives házi gazdám, conte Massei, neki is bemutatott.

A szomszéd teremben aztán kissé hűsebb hőm-írsékben egy gazdag buffet kínálkozott frissítőkkal és szíverősítőkkel.

Az estély éjjel utánig tartott, a mikor a királyi család visszavonult lakosztályaiba, mi pedig fáradtan vonultunk kiki haza felé nyugalomra.

Az egyetem sajátképpi örömnépe kedden, június 12-én következett.

Már reggel 7 óra után kezdett gyülekezni az ünneplő vendégsereg az egyetemi palota egyik udvarába a via Zamboni-ban, holott a diákság és az ünnepélyen részt vevő városi testületek az utcza hoszszában sorakoztak. Minthegy fél kilencz lehetett az óra, a mikor a valóban nagyszerű és a maga nemében egyetlen díszmenet megindúlt az archigymsnasium mint az ünnepély helyisége felé.

Mondanom se kell, hogy az utczák és terek, a melyeken a menet átvonúlt, ünnepi fényben díszlegetek. Minden ház fellobogózva, minden ablak szőnyegekkel feldíszítve, s utczák, ablakok, minden helyecske a honnan látni lehetett valamit, zsúfolásig telve ünnepi ruhában pompázó néppel. Még az öreg torre Asinelli, a tréfásan Bologna árboczának nevezett 84 méter magasságú dőlt torony, teteje is telve vala kíváncsi néppel.

„A kinek szerencséje volt tegnap jelen lehetni a nyolcz százados emlékünnepen, mondhatja magának, hogy olyan dolgot látott, a melyhez hasonlót ez életben nem fog látni többet, hogy jelen volt oly ünnepen, a melyen az egész világ részt vett, és a milyent ez előtt sehol soha se ültek.

„Valóban érdemes volt nagy útat tenni, hogy az ember lát-hassa. Bizonyos, hogy a látvány nagyszerúsége mindenkit megha-tott és meglepte magát az uralkodót is . . . ; így kezdi a „Resto del Carlino“ a maga tudósítását.

„Évszázak óta Bologna nem látott ily nagy, ily fényes, ily dicső ünnepélyt. Talán a Fossaltanál elfogott Enzio bekísérése nagyobb volt mint hadi diadal ; talán V. Károly koronázása, a melyet VII. Kelemen Szent Petronius templomában végzett éppen oly fényes volt. De a bolognai főiskola tegnap megtartott nyolczszáz éves örömnépe egybefoglalja városunk történelmének mind a két

„nagy eseményét, sőt túl tett rajtok ; mert tegnap a jog történel-
 „mében és emlékezetében dicsőséges Bolognának az egész világ akart
 „és tudott önkénytes tisztelettel adózni, és a látvány, a melyben a
 „tisztelet ez adóját leróttá, jobb, egészségesebb vala, mert sugallta
 „a mivelődés és haladás legmagasztosabb kifejezője, a tudomány. Az
 „a díszmenet, a mely 1530-ban kiindulva a palotából V. Károlyt kí-
 „sérte, a mikor a Szent Petronius templomába ment, hogy VII.
 „Kelemennel megkoronáztassa magát, nagy fénynyel és ünnepélyes-
 „séggel volt jelen egy ténynél, a mely jelezte Italia szabadságának
 „a végét és a spanyol uralom felül kerekedését ; a tanárok és ta-
 „nulóok jó hosszú menete, a mely tegnap végig vonult Bologna ut-
 „czáin, a díszjelmezek ily nagyszerűségével egyesítve magában oly
 „sok emberi bölcseséget a világ minden részéből és nemzetétől ide
 „sereglett képviselőkben, Bologna diadalában, főiskolája nyolczszáza-
 „dos öröminnepe megülésében, jelezte a szabadság és a tudomány
 „diadalát, mert ezek egyesítik a világot a nemzetek határain túl-
 „haladva abba az egységbe, a melyet a Romanisták *respublica lite-
 „raria* (a tudomány köztársasága) névvel jelöltek.“ — Így ír a
Gazzetta dell' Emilia.

És ez a díszmenet valóban nagyszerű volt. Megnyitotta a lö-
 vészegylet, ezt követte a hazatért Garibaldisták testülete, azután va-
 lamennyi kölesönös segélyegylete és politikai társulata a városnak
 és a vidéknek, valamennyi zászlójával ; több volt mint ötven zászló
 és lobogó.

Következett a diákok hosszú sora a maga lobogóival, azután
 az akadémiák, azután négy zászló : a pisai diákok zászlója, a mely
 alatt Curtatonenál és Montanaranál harczoltak ; a diákokból alakult
 önkénytes csapat zászlója, a mely 1849-ben Róma védelmében szere-
 pelt ; a Mameli Godofréd lobogója, és végül a paviai egyetemről
 hozott történelmileg nevezetes zászló.

Most csatlakoztak a külföldi és olasz egyetemek tanárképviselei
 mind fényes díszjelmezekben, a melyeken drága szövetek és prémek,
 rikító színek és komoly egyszerűség váltakozva tarkították e meg-
 kapó látványt nyújtó csoportok egyetemét. Kísérte vaj harmincz pe-
 dellus és szolga.

Legutoljára ment a bolognai egyetem rectora, tanácsa és ösz-
 szes tanári és tanítói kara, előttök lobogott az a gyönyörű és mű-

veszi kivitelű zászló, a melyet a bolognai hölgyek ajándékoztak, és a melyről az „alma mater studiorum“ jelszó ragyogott a néző elibe. Ezt kísérte három pedellus fekete egyenruhában azzal a három díszbuzogánnyal, a melyet 1564-ben Ippolito Petrucci da Urbino ajándékozott az egyetemnek.

A mint e hosszú menet lassan és méltóságteljesen végig vonult az utcákon, minden egyes csoportot tapsvihar és zajos üdvkiáltás fogadott. A prefectura erkélyén a királyi család és az udvar szemlélték az alattok elvonuló menetet nyájas hajlongásokkal köszönve meg a lehajló lobogók üdvözleteit; és a mikor a menet a via d'Azeglioból befordult a via Fariniba, kecses hölgyek minden ablakból és minden erkélyről virágcsokrok-, babér- és tölgyágak záporával halmozták el az elhaladó tudósokat.

A menet az archigymnasiumhoz érvén, a kísérő testületek és diákok künn maradtak, a tanárok és az akadémiák képviselői bevonultak az ünnepi helyiségül feldíszített udvarra és elfoglalták a számukra kijelölt helyeket. Ez az udvar gyönyörűen volt díszítve. A földszinti és emeleti oszlopcsarnokok oszlopain diadaljelvények és címerek a megfelelő színű zászlókkal voltak köröskörül felszegezve lomb és virág füzérek közt, és az egész udvar egy nagy vörös-fejér ponyvával volt fedve az egyenes napsugarak ellen. Az emeleti oszlopcsarnoknak az ajtóval átellenben eső részében nagy zene- és énekkar volt elhelyezve, a többi három oldal lépcsőzetesen emelkedő ülés soraiba fogadta a válogatott vendégeket, a kik elég szerencsések voltak belépti jegyeket nyerhetni. Ott díszlett ígéző körben Bologna hölgyvilága, már t. i. az a hölgyvilág, a mely akkor Bolognában volt, gazdag és ízlésteljes öltönyökben. Földszint az ajtóval átellenben emelkedett ékes sátor alatt, a melynek a tetején arany korona ragyogott, a királyi trón emelvény, elől három karszékkal, a király, a királyné és a trónörökös számára, hátul ülésorokkal a királyi kíséret és a főméltóságok számára. Az ajtótól az emelvényig és annak lépcsőin fel egy pompás széles szőnyeg volt elterítve, ettől balra egy nagyocska asztal állott, a mely mellett az egyetem rectora és tanácsa ült, balra állott a magas szószék, két felől az udvaron valának az ülések a tanárok és képviselők számára, a két oldal oszlopcsarnoka alatt a törvényhatóságok tagjai, más előkelőségek és a sajtó képviselői nyertek helyet. A királyi emelvény balján az egyetem, jobbján a város lobogói díszlettek.

Alig volt a sokaság elhelyezkedve, künn roppant örömrivallgás hangzott fel, a zenekar rá zendíté a királyindulót és belépett a királyi pár és a trónörökös az egész udvari kísérettel, velök Boselli közoktatásügyi miniszter és más udvari méltóságok. A király a középső karszéken, jobbra tőle a királyné, balra a trónörökös helyezkedtek el, a miniszter a királyné háta megett állva maradt.

A fogadást leírni lehetetlen! Legyen elég a jellemzésére annyit mondani, hogy az olaszok és az idegenek éppen oly elragadtatással és lelkesedéssel fogadták a felségeket, a hogy mi szoktuk fogadni szeretett királyunkat, csakhogy ők az éljenzés mellett tapsoltak is.

Az udvar után betódult a diákok serege és elfoglalt minden zúgot a hová még ember férhetett.

A mikor végre az elhelyezkedés bevégződött és csend állott bé, az ének- és zenekar eléadták a Panzacchi szövegére Franchettitől szerzett ünnepi himnuszt, a melynek magánrészleteit nagyszerű háttással énekelte Cattaneo kisasszony.

A himnusz bevégzése után Capellini, az egyetem rectora felállott, és rövid üdvözlő beszédét így kezdé:

„Felség! Ma az egész mivelte világ mintegy egy lélekkel ír-nyozza gondolatait Bolognára, e legrégebbe tűzhelyre, a melyen leg-„elébb lobbant fel és azután folyton tartotta fenn magát az az „élénk szent láng, a mely elűzé a középkor sötétségét, és terjeszté „a világosságot a tudományok újjászületése percétől a tudomány „jelen koráig.

„Az egész mivelte világ színe előtt ünnepeljük ma nyolcz év-„száz beteljesedését a bolognai főtanoda keletkezése óta.

Ez után elmondva, miként keletkezett ez ünnepély rendezésének első eszméje és miként történt a kivitel, hálát mond a királynak kegyes megjelenéseért, bemutatja az egész világ egyetemeinek és kiválóbb akadémiáinak képviselőit és bejelentve, hogy a tanári kar és a tanulók testületei egyhangulag választották meg Carducci Josuét ünnepi szónoknak, végül élteti Umberto királyt, mint a bolognai egyetem védurát és a kegyelmes királynét.

A Carduccira tett észrevétele elég érdekes, hogy ide iktassam: „Legyen ő a jövendő mondó, a kinek a szavával a béke és nagyság

„új korszakának jóslata szárnyaljon el a legtávolabb vidékekig, és
„vizshangozzék a legkésőbb unokáig!

Most Boselli miniszter lépett elé, és a királyné baloldala mellett állván meg, így kezdé beszédét:

„Kiváló mivelői a tudományoknak, nemesen lelkesülő ifjak,
„tisztelt vendégeink, Olaszhon királya nevében üdvözlöm Önöket!

„Egy régi bölcsesség emléke, a mely kifejleszté a politikai jogok első csiráit, és a mely sötét időkben úgy tűnt fel az emberi észnek mint új lelki tehetségek leleplezője, ide vonzotta Önöket a félsziget minden részéből, és az újkori tudás minden székhelyéről, mintegy a végre, hogy itt az új Itáliában szerződést kössenek a tudomány véghetetlen hódításainak egyetemes szövetségben való tovább fejlesztésére, az általános testvériség szövetségének szerződését, a melyből a világoosság egyesült fényára ragyogjon fel, és a melyben valamennyi nemzet tudományos gondolkozása és közmívelődési törekvése egy közös eszmébe olvadjon össze.

Remekül szerkesztett beszéde folyamában egy áttekintését adja a bolognai egyetem történelmének, különös hangsúlylyal kiemelve és névszerint elésorolva mind azokat a világhírű tudósokat, a kik ez egyetemen tanítottak és tanultak. Közbe-közbe a hazafias lelkesezés egy-egy lelkes szavakba foglalt nyilatkozása vegyült a szép csengő hangon és méltóságteljes hangejtéssel mondott beszédbe, és a vége felé az olasz egységért és függetlenségért vívott harcok emléke tódult előtérbe, és a miniszter rá mutatva, hogy itt a tanulmányok lobogóival egybefonva díszlenek ama szent harcok zászlói, a melyeket a gondolkozás és a haza szabadságaért vívtak, azon végzi, hogy az itt együtt díszelgő zászlói a nemzeteknek és egybe gyűlt képviselői más uralkodóknak együtt ünnepelve Itália felséges uralkodójával: méltó kifejezést adnak a jog, a tudomány és a béke mai ünnepén annak, hogy Olaszhon loyális barátságban van csatolva a többi nemzetekhez.

A valóban szép beszédet viharos tapssal fogadták.

Ekkor lépett a szószékre Carducci.

Carduccit, az ünnepelt költőt zajos ováció fogadta, a mikor a szószékre lépett; beszéde közben több izben tapsvihar szakasztotta félbe, és a mikor elvégezte szünni nem akaró tetszés nyilvánítás zajlott fel, a mely tetőpontját érte, a mikor a király és a királyné

a szószekről lelépett és előttök elhaladva magát tiszteletteljesen meghajtó szónokkal kezét szorították.

Carduccin magán, a mikor a szószekekre lépett, meglátszott a roppant izgatottság, a mely egész lényét áthatotta, és a melytől csaknem reszketett. A mint azonban megkezdette beszédét, lassanként helyet adott az izgalom egy magas fokú lelkesültségnek, a mely azonban szemmel láthatólag folyton az erős akarat uralma alatt maradt, és még a beszéd legerősebben hangsúlyozott részeiben se vált kitoróvó.

De hát mit mondott Carducci? A királyhoz fordúlva azon kezdé: „Felséged színe előtt, mint az egy hazában egygyé vált szabad olasz nemzet felségének képviselője előtt méltán emlékszik meg „ma Bologna a maga főtanodája keletkezésére, a mely főtanoda első „jelensége volt annak a feltámadásnak, a melylyel e nemzet az ókori „nagyság romjai alól második történelmére ébredt.“

„Azok a vértanúk, a kik feláldozták magokat azért, hogy Itália „lia szent nevét dicsőségre juttassák a nemzetek között, méltókká „tesznek minket ma rá, hogy Itália koronája előtt fényesen tüntessük fel mennyivel nagyobb dicsőséggel ragyogja át a gondolat és a „tudás a mivelt világot, a midőn nem szégyelve a jelent, bizalommal a jövőbe emlékezünk meg arról, a mit őseink tettek.“

Ismét: „A pápaság és a császárság közti vetélyben, az a két „felsőség, a melyre a római hatalom megoszolva terjedett a barbár „világra, és a melyek ellentétében emelkedett fel az olasz nemzet, „a mely az előbbiből vette nemzetiségét és elszántságát, az utóbbi- „tól a tekintélyt és a törvényt, még mindig fényesen áll fenn a ró- „maiság; amott a kereszténység rómaivá lesz és politikai uralomra „törekszik, imitt a rómaiság ellene szegül német fegyverrel.“

A rómaiság e hangsúlyozásával áttér a szónok sajátképpii kiinduló eszméjére, arra t i., hogy a római jog felelevenítése és tanulmányozása vetette meg első alapját a bolognai egyetemnek. Ám egyúttal kifejezést ad abbéli meggyőződésének is, hogy Bologna, a melyet már az ősi italiaiak oda helyeztek az Appennin tövébe mint előőrsét egy leendő új Itáliának, ekkor kezdé betölteni hivatását. — Ezután nagy vonásokban ecseteli az egyetem fejlődését, röviden érintve minden kiváló mozzanatot, a mely közre hatott az egyetem dicsősége és hírneve gyarapítására. Így jut el a XVI-ik százig, s itt így folytatja:

„Ma, a midőn Olaszhon a maga hosszas vértanúsága árán el-
 „jutott a nemzeti államok új korába, még mindig származtathatja
 „azokat az elveket, a melyek oktadják és korraányozzák az új nem-
 „zeteket és önkénytes szövetségöket attól a Rómától, a mely oly
 „dicsőségesen birta egyesíteni a népeket; és a bolognai főtanoda azzal
 „az erővel, a melyet emlékeiből merít, újlag fogja megragadhatni
 „azt a mivelődési vezérszerepet, a melyet birt; visszafoglalhatja ma-
 „gasztosabban, szabadabban, zavartalanabbúl, fejtegetvén a népek előtt
 „egy másik részét a jogász Róma örökségének.

„Olaszhon hálásan emlékeztvén meg, hogy az ő neve Rómával
 „van egybefonva, mindig és minden úton Rómába akart menni: a
 „közép korban a joggal, a mi korunkban a politikával.

„Függetlenné, szabaddá és egygyé levén vissza akart térni Ró-
 „mába; és atyáink közt egy ember, egy nagy ember jobban érezte
 „át mint bárki más Olaszhon történelme e szükségyszerű fejlemé-
 „nyét; Mazzini József volt az, a kiben magasztosan, ragyogóan és
 „lelket emelve élt annak a harmadik Rómának az eszményképe,
 „a mely se nem aristokratai, se nem császári, se nem pápai, ha-
 „nem olasz.

„És Olaszhon oly kitartással verdeste Róma kapuit, hogy végre
 „ott volt a Quirinalison és a Capitoliumon.

„Innen van az a szent tűz és önfeláldozás, a melynek nem lel-
 „hetni párját semmiféle más történelemben: egy monarchikus köz-
 „társasági, egy forradalmi uralkodó, egy engedelmeskedő dictator:
 „Victor Emanuel egy közös célra szövetkezve Mazzini Józseffel és
 „Garibaldi Józseffel.

„Innen van, hogy Bologna ma 1859 junius 12-kének huszon-
 „kilenczedik évfordulóján, a mely napon utoljára és végképpen látta
 „kiűzve az idegenek uralmát, köztársasági emlékekkel teli piacán
 „üdvözli képmását Victor Emanuelnek, az Olaszhon szabadságáért
 „harczó királynak.

„Innen van, hogy a dicső sirbolt Savoya legtöbbet szenvedett
 „királya sirja mellé már hiába várja nem már Savoya, hanem ko-
 „runk legnagyobb királyát, azt a királyt, a kit az olasz nemzet fel-
 „szabadítójaként üdvözöltek.

„Mintán Victor felvitte sasát arra a végzetes dombra, a me-
 „lyen hajdan Romulus leste volt a jósjeleket Róma alapítására, ez

„isteni ölelésével felfogta az Alpesek királyát és halála után letette
 „a haza hajdani összes istenei templomában, mint Olaszhon és Róma
 „királyát.

„Soha semmiféle emberi kegyelet vagy kegyetlenség nem fogja
 „eltávolítani Victort a Pantheonból: soha a körülmények semmiféle
 „roszasága vagy erőszaka nem fogja Rómában megbuktatni azt a
 „lobogót, a mely a bitófa gyalázatából felemelkedett a Capitol verő-
 „fényére.

„Ön, Felség! mint hű védője Olaszhon nyolczszáz éves tör-
 „ténelme vívmányainak, Ön, mint tolmácsa és érvényesítője az egész
 „olasz nemzet hó ohajainak, Ön, ó király, mondá az egész világ
 „színe előtt magasra szóló hangon: Róma érinthetetlen hódítmány.
 „Igen is, királyom, érinthetetlen hódítmánya az olasz nemzetnek a
 „maga és a szabadság számára!

Bocsánat e hosszú idézetért. Semmiféle kivonatolás se birt
 volna Önöknek képet nyújtani, a mely e nevezetes szónoklat han-
 gulatát és színezetét csak annyira is mutassa fel, mint ez a minden
 esetre halvány fordítás. Hogy mily hatást tett olasz hallgatóira, a
 kiknek soraiban még számos a jelzett harcok szemmel látott ta-
 nuja, a kik között ott volt az a könnyen lelkesülő ifjuság, a mely a
 szónok szavaiban nyilatkozó szellem uralma alatt született és neve-
 kedett, a mely tantermekben és gyűlésekben ismételten hallja és
 szívére veszi a benne kifejezett eszméket, a mely minden lépten
 nyomon találkozik ez eszmék hőseit dicsőítő emlékekkel, a melyek
 csaknem minden köz- és magánépületen kívül-belől költői lelkesedéssel szerkesztett felirataikkal magokra vonják a szemet és a fi-
 gyelmet, azt hiszem, nem szükség leírnom. Minket mint érdekelet-
 len hallgatókat, nemesak nem ragadott el, hanem némileg megdöb-
 bentett is. Értjük mi jól, hogy ez az egyetemi ünnepély több mint
 egy tekintetben nemzeti ünnep is volt; azt is értjük, és ki értené
 jobban mint a magyar, hogy ily nemzeti ünnep alkalmával igen is
 van helye a hazafias érzelmek túlbuzgásának, a hazafias eszmék-
 kel szóban és tettben magát azonosított uralkodóhoz való ragaszkodás
 ömlengő nyilvánulásának. De bár mennyire értjük, bár mi iga-
 zoltnak látszhatik is olasz szempontból a csak imént kivívtott nem-
 zeti egység felett ujjongó diadalérzet, még se bírjuk helyeselni azt
 a hangot, a melyen ez a lelkesedés a király színe előtt, ezzel az

alkalommal, és ilyen hallgatóság jelenlétében felszólalt. A bolognai egyetem ünnepén más diadalokat kell vala magasztalni, mint azokat, a melyeket egy, ha szinte jogosúlt. ha szinte királyi részvét mellett is dúlt forradalom anyagi öldöklő fegyverekkel vívott ki; és ha igazok van is az olaszoknak abban, hogy Róma birtoka nélkül az olasz egység csonka, az olasz királyság betetőzetlen lett volna, Róma bevételé nem tartozik a bolognai egyetem vívmányai közé. Mint politikai szónoklat, megengedjük, Carducci beszéde minden élessége mellett, vagy ha úgy tetszik, éppen élességeért, a maga nemében remek lehetett volna; mint ünnepi szónoklat a tudományosság űs fészke nyolczszáz éves örömnepén csekély nézetünk szerint elhibázott és legalább is tapintatlan volt.

Nem tudom, vették-e észre t. hallgatóim, hogy eddigi elbeszélésemben még csak említése se fordult elé egy rendnek, a melyet nálunk minden nagyobbacska ünnepélyen szerepelni vagy legalább élénk részt venni látunk, és a melynek távol maradása nekünk nem csak feltűnik, hanem rosszúl is esik. Értém az egyházi rendet. A bolognai egyetem emlékűnnepén istenért se lehetett látni papot, nem csak az ünnepélyeken, hanem még az utcán sem.

Az egyházi és világi hatalom küzdelme a politikai uralomért még nem szűnt meg. Ha más czimű és nevű vezérek alatt is, ha más fegyverekkel és módon is, foly ma is szakadatlanúl, ha nem mozgat is hadsergeket, ha nem ont is emberi vért. Jelleme megváltoztatásához nagyban hozzájárult a nemzetiségi eszme fellépése, a mely a nemzetiséget nem ismerő egyetemes egyház természetes ellenfele, ha nem szövethkezik is feltétlenül a világi hatalommal, és a köztársasági törekvés, a mely minden uralom ellensége. Az e felett való elmélkedés azonban politika volna, és abba elegyedni még úgy sem akarnék, ha szabad volna is itt politikával foglalkozni. A tényt csak azért említem fel, hogy a papság távol maradása okául rá mutathassak arra a feszültségre, a mely az olasz királyság és a pápaság közé egy eddig áthidalhatatlanul tátongó választékot csinált. Mily kedvező alkalom kínálkozék vala a tudomány semleges terén kezdeményezni egy bár részleges közeledést! Nem gondolták-é meg az olaszok, hogy a hazai papság kizárása egy nemzeti nagy ünnepből úgy tűnhetnék fel az elfogúlatlan világ előtt, mint indokolatlan gyűlölet az egyház iránt ott is, a hol a politikai hatalmi állás nem

forog kérdésben? nem gondolta-e meg a papság, hogy tűntető távol maradása tudományellenes színezetet ad magatartásának? Nem az én dolgom ezen tünődni. Lássák azok, a kik így akarták.

De egyet nem hallgathatok el. Nyolczszáz éve annak, hogy „Bononia docet“. A középkor sötétségében itt kezdett derengeni a feltámadó közmívelődés első fénysugara. Nagy munkát végzett itt emberi ész és szorgalom évszázak hosszú során át és e munkában nem csak egyes egyháziaknak, hanem magának az egyháznak és fejének tetemes része vala. Illő-e, kérdjük, hogy a bolognai egyetem örömnépén a diadalmas nemzet fiai erről az egyházzól és közreműködéséről merőben hallgassanak, vagy ha említik, csak úgy említsek mint ellenséget?

De ne feszegessük ezt tovább. Folytassuk az elbeszélést.

Carducci beszéde után következett az az ünnepélyes szertartás, a melylyel az egyetemek és akadémiák képviselői átnyújtják a bolognai egyetem rectorának a magokkal hozott üdvözlő leveleket. Nevőken, már t. i. a megbízó intézetek hazája nevéen szólítva eléptek csoportonként a királyné előtt álló rector asztalához, minden csoport szónoka egy-egy rövid üdvözléssel átadva a maga díszes üdvözlő iratait; beszéltek itt csaknem minden mivelt nyelven, egynehányan latinúl, a legnagyobb rész francziáúl, a németek olaszúl, sőt az athenei egyetem képviselője üdvözlő beszéd helyett a görög nyelven szerkesztett üdvözlő levél egész szövegét olvasta fel. A díszes közönség minden egyes küldöttséget tapssal fogadott. Legutoljára beszélt Pessina tanár az olasz egyetemek nevében.

Most Gandino tanár lépett a szószékre és egy valóban remek latin beszédben mondott köszönetet a bolognai egyetem nevében a megjelent képviselőknek. Még egy symfoniát játszott a zenekar, aztán a felségek felállottak, leléptek az emelvényről és még egyszer kezdet szorítva Capellini rectorral, Carduccival és Gandinoval, a sokaság felharsogó örömrivallgásai közt elhagyták az udvart és kocsin visszatértek lakásukra.

Délután 6 órakor következett a díszebél, a melyet a kormány rendezett az egyetemek képviselői számára a tőzsde tágas termében. Ez a díszebéd olyan volt, a milyenek ilyen ebédek szoktak lenni; a mieinktől abban különbözött, hogy kevés volt a pohárköszöntés; mindössze négyen szólaltak fel, kezdte Solms gróf a ki az olasz ki-

rályra írtett poharat, utána Boselli miniszter felköszöntötte az Olaszhoannal barátságban és szövetségben levő államok uralkodóit, az olasz egyetemeket és a külföldi egyetemek képviselőit, a következő latin köszöntő a bolognai egyetemet éltette és a bolognai polgármester végezte a királyi családra mondott rövid köszöntővel.

A közébed után a teatro communaleban díszelőadása volt Wagner Tristan és Isolda című operájának. Tán érdekelni fogja t. hallgatóimat, hogy az operában a második soprán szerepet éneklő Sra. Spagni-ban Spányi Irma magyar énekesnőre ismertünk.

Ugyan e napon volt a diákok közébedje Casalecchióban, a hol egyetemünk ifju négy tanulóját kiváló kitüntetéssel fogadták.

A következő napon délelőtt ismét az archigymnasium udvarán a királyi család jelenlétében kiosztották a tudori okleveleket azoknak a tudósoknak, a kiket a bolognai egyetem ez örömnnepe alkalmából tiszteletbeli tudori czímmel ruházott fel. Ceneri tanár mondta a zárbeszédet. Itt történt, hogy az ünnepély végén következett bemutatások közben a király egyszerre roszúl lett a nagy hőségben, és ez végit szakasztotta az ünnepnek. Ugyanaz nap délután 4 órakor sorsolták ki az ajándékokat, a melyeket a bolognai hölgyek szántak a diákoknak és este a diákok egy bohóczestélyt rendeztek a Montagnolán.

Reánk nézve ezzel vége volt az ünnepélynek. A következő napot még arra használtuk fel, hogy a világhírű Certosát és a város más nevezetesebb épületeit megtekintsük. Gattoni ur volt szives kaulauzunk és megmutatta nekünk azt az ablakot is, a melynek vasrostélyán észlelte Galvani legelőször a békaczombok rángásait.

És itt én is végzem elbeszélésemet. Azt fogják-e Önök rámondani, hogy keveset a jóból, vagy azt: hála istennek, hogy vége van? Az elsőt ohajtanám, noha érzem, hogy se tartalmával, se rövidségével nem érdemesíttem rá magamat; az utóbbi ellen védekezni fogok az anyag bőségével, a melyet a lehető legrövidebben kívántam Önök elébe adni. Egyébaránt senki se lehet elfogúlatlan bírálója saját munkájának s így szivemből köszönnvén Önök türelmét azzal végzem, hogy: gratia a fejeknek!

Irák Kolozvárt, september 22-kén 1888.

Finály.